

СИНОДИК КРУПИЦЬКО-БАТУРИНСЬКОГО МОНАСТИРЯ ЯК ІСТОРИЧНЕ ДЖЕРЕЛО

Важливим джерелом вивчення генеалогії та антропоніміки, яке збагачує нашу історію, є синодики. Синодики або поминальники, чи суботники — це рукописні книги, до яких записували імена померлих для поминання. У деяких з них є відомості про політичних і культурних діячів, згадки про історичні події тощо.

Враховуючи їх інформаційну цінність, українські історики І. Білозерський, М. Максимович активно використовували ці джерела у своїх працях. Деякі з синодиків були опубліковані (наприклад, Любецький), інші ж залишилися у рукописному варіанті.

Ще на початку ХХ ст. зберігалися деякі синодики козацьких часів, місцезнаходження яких зараз (у більшості) невідоме, а саме: Київський полк: Михайлівська церква м. Остра (1738 р.), Рождества-Богородицька церква с. Рудки, Михайлівська церква с. Котове. Найбільш цінним у цьому полку був, безумовно, синодик Преображенської церкви м. Козельця (1707 р.). Він використовувався у літописі церкви, який вівся в 1871 р. Архів цієї церкви, як писав місцевий краєзнавець, «колись добре впорядкований, було під час трудні перші роки революції, зовсім перемішано, а почасти навіть знищено».¹ Зник і безцінний поминальник.

Миргородський полк: Микольська церква м. Хорола (1707 р.). Ніжинський полк: Преображенська церква м. Коропа (1752 р.), Миколаївської м. Глухова, м. Кролевця (1725 р.).

Стародубський полк: Микольська церква м. Погара (1761 р.), Олександрівська церква м. Почапа.

Чернігівський полк: Покровської церкви с. Мохнатина (1717), Миколаївської церкви с. Жукотина (1730 р.), Миколаївської церкви с. Слабина, Троїцької церкви с. Слабина, Троїцької церкви м. Синявки (1710 р.), Покровської церкви с. Тупичева.

Введення у науковий обіг матеріалів синодиків — нагальне завдання істориків. Але праця з подібними джерелами вимагає деяких попередніх знань.

По-перше, звідки бралися імена, які записувалися у монастирські чи церковні синодики? Кожна людина мала свій домашній родинний поминальник. Так, у фондах інституту рукописів НБУ зберігся такий поминальник Сахно-Устимовичів.

По-друге, хто вносив імена до синодиків? Це питання особливо актуальне у зв'язку з тим, що у деяких новітніх публікаціях панує повна плутанина відносно цього, коли записи приписуються не родичам, а ієрархам церкви. Насправді ж, теоретично, це могла бути будь-яка людина, що сповідувала ту віру, до якої відповідно належала церква чи монастир. Але ця послуга була платною. У приходській церкві одна міра платні, у київському монастирі — інша. Тому київські синодики — це показник матеріального становища того чи іншого роду і будь-який запис родини з провінційного містечка чи села має колосальне значення для історії цього населеного пункту. Це слід віднести і до столичного батуринського синодика, значна частина якого, на жаль, втрачена.

Привертає увагу той факт, що кожен монастирський чи церковний синодик має свою специфіку черговості запису імен, при цьому ще і кожен рід вносив свої особливості. Узагальнюючи, можна визначити кілька варіантів записів.

Прості поминальні ряди

1. Перші двоє імен — основоположників роду, чоловіка й дружини, потім перераховуються їх діти, діти дітей і т. д.

2. Іноді ім'я найбільш визначного представника роду, по якому й іменується запис поминального ряду, вноситься наперед, а далі так, як у варіанті № 1. Наприклад, поминання роду Івана Пертенка-Петренка: Іван (син), Петро (основоположник роду), Килина (його дружина). У коротких поминальних рядах, як правило, на другому місті стоять батько і мати.

3. Після імені представника роду йшло ім'я його дружини, їх дітей і нащадків. Дописувався синодик після його смерті чи іншого члена роду.

Складні поминальні ряди

4. а) стародавній протопласт роду; б) гілка того, хто вносить у синодик імена; в) інші гілки. Класичний зразок такого поминальника — рід, Виговських у Луцькій братській церкві.

5. Поминання двох родин, чоловіка і його дружини. У більшості випадків такі записи зроблені жінками, які поминали як свій рід, так і рід чоловіка у одному поминальному ряді.

6. Різновидом варіанту № 4 було поминання роду взагалі, а поруч виділення поминання «по крові».

7. Іноді імена представників чорного і білого духовенства виносилися наперед, незалежно від дати смерті, а далі йшли «раби Божі».

8. У деяких записах розділялися імена на два списки: померлих і убитих.

9. Давалися два списки: чоловіків і жінок окремо.

10. Досить часто до поминання додавалося «за здоров'є».

Застерігаємо, що такий порядок внесення імен був характерним для православних монастирів і церков у XVII—XVIII ст. і ні в якому разі його не слід переносити на більш ранній чи більш пізній період.

Останнім часом синодики стають предметом спеціального наукового дослідження.² Публікація ж повного синодика у новітній історіографії здійснюється вперше.

Історичне значення цього джерела безсумнівне. Тут ми знаходимо єдиний відомий поминальний ряд роду Івана Мазепи, розшифровка якого — справа майбутнього. До речі, незважаючи на офіційну анафему українського гетьмана, зберігся один із синодиків із записом після 1734 р., у якому Мазепа поминався поруч з іншими гетьманами як «поминание благородных гетьманов благодетелей наших».³ Самого ж поминального ряду Мазеп у інших відомих синодиках не фіксується.

Цінним є поминання родин генерального обозного Петра Забіли, генерального судді Івана Домонтовича. Лише у батуринському монастирі знаходимо родинні записи генерального писаря Сави Прокоповича, найбільш ранній поминальник (і найбільш глибокий за часом) Полуботків. Поминання роду полковника Ніжинського у початковій і кінцевій частинах відмінне від відомих синодиків цього роду у київських монастирях. Поминання роду переяславського полковника Василя Войци-Сербина зроблене, очевидно, ним самим і розпочинається згад-

кою про батька і матір, частина імен поминального ряду у інших синодиках цієї родини не зафіксована.

Родовідні багатьох жителів навколишнього регіону можуть бути доповнені тими даними, які ретроспективно слід використати відносно записів початку ХІХ ст. Серед них для науки особливий інтерес становлять родини Покорської і Куравок, Покотил, Киреїв, Цитовичів, Далинських, Соломок, Забіл, Флоринських, Дубянських та інших.

Публікація синодика увійде до золоті скарбниці джерел української історії.

Джерела та література

- 1 Інститут рукописів НБУ. — Ф. Х. — № 11451. — Арк. 31.
- 2 Верба І. В. «Помяник» Михайлівського Золотоверхого монастиря від 1667 р. про рід Богдана Хмельницького // Богдан Хмельницький та його доба: Матеріали Міжнародної наукової конференції, присвяченої 400-річчю від дня народження Великого Гетьмана. 24—25 жовтня 1995 р. — К., 1996. — С. 204—210; Кривошея В. В., Кузнець Т. В. Цінне джерело з історії правобережного козацтва // Гуманітарні науки: проблеми, пошуки, перспективи. — К., 1997. — Вип. ІV. —
- 3 Титов А. А. Описание славяно-русских рукописей. — Спб., 1901. — Т. 1. — Ч. 2. С. 73—76; Їх же. Пом'яники про родовід Б. Хмельницького // Там само. — С. 76—79. — С. 393.

